

Механізм правового регулювання фінансових відносин

І.БОНДАРЕНКО

доцент, кандидат юридичних наук

(Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого)

Відносини, що складаються у суспільстві, зводяться до взаємовідносин між людьми. Їх регулювання здійснюється за допомогою системи прийомів та засобів соціального впливу. Безперечно, у більшості цивілізованих держав правові регулятори суспільного життя займають центральне місце та мають достатньо високу вагу. Під правовим регулюванням суспільних відносин розуміють одну з форм впливу права на суспільні відносини за допомогою специфічних правових засобів: норм права, правовідносин, актів реалізації. Як вважає С.Алексєєв, механізм правового регулювання може бути визначений як єдність правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини[1, 150]. Цей механізм відбиває

© І. Бондаренко, 2006

діяльну сторону процесу нормативності права щодо упорядкування суспільних відносин. При цьому) правове регулювання є довготривалим процесом, що поділяється на стадії, на кожній з яких працюють особливі юридичні засоби, котрі у сукупності складають механізм такого регулювання.

Вчені практично однаково висловлюються щодо основних стадій правового регулювання, а) видання норм права; б) виникнення суб'єктивних прав та суб'єктивних юридичних обов'язків, в) реалізація суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. У той же час у працях деяких науковців (С.Алексєєв, О.Процевський, С.Комаров. М.Марченко) зазначається, що додатковою, чи факультативною стадією правового регулювання може бути визнана стадія застосування права

Вважаю, включення правозастосування у стадії правового регулювання виправдано та необхідно. Застосування права — це форма правореалізації, що використовується тоді, коли традиційні, безпосередні форми реалізації норм права виявляються недостатніми. На практиці втручання у процес правореалізації компетентних органів у формі видання ними актів застосування норм права відбувається дуже часто. У той самий час стадія правозастосування у процесі правового регулювання може бути відсутня, якщо здійснення прав, виконання та додержання обов'язків суб'єктами правовідносин відбувається без втручання компетентних органів.

Відповідно до перелічених стадій можна виділити основні елементи механізму правового регулювання, за допомогою яких кожний етап останнього набуде завершеного вигляду. Так, стадія видання норми права отримує своє вираження у конкретній правовій нормі, тому першим елементом механізму правового регулювання є безпосередньо норми права. На другій стадії, що припускає виникнення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, зароджується другий елемент — правовідносини. Однак не всі норми права спрямовані на виникнення правовідносин. Існує певна група правових норм, приписи яких покликані утримувати суб'єктів права від вступу в певні правовідносини. У даному разі йдеться про правові норми-заборони. Стадія реалізації суб'єктивних прав та суб'єктивних юридичних обов'язків оформлюється у третій елемент механізму правового регулювання — акт реалізації прав і обов'язків. У тому разі, коли у дію вступає додаткова стадія застосування права, у механізмі правового регулювання виникає четвертий елемент — акт застосування права.

Норма права — джерело формування способів правового впливу на суспільні відносини. Слід погодитися з думкою В.Горшеньова: загальне призначення правового регулювання суспільних відносин складається з того, що за його допомогою досягається встановлення та організація процесу реалізації права і юридичних обов'язків різними суб'єктами суспільних відносин. Таким чином правове регулювання надає суспільним відносинам визначеність і сталість, оскільки встановлене правило, з одного боку, вказує найбільш доцільну поведінку суб'єктів у обставинах, що склалися, а, з іншого — це правило гарантується сприянням, підтримкою та охороною держави з метою неодмінного досягнення наміченого результату у врегульованих правом суспільних відносинах[2,20].

Аналогічно сприймав призначення взагалі нормативного регулювання також П.Недбайло. Він пише: „любое нормативное регулирование состоит в усановлении определенных правил и организации их

соблюдения. Таким путем вносятся известное единство и определенность в социальную жизнь, оказывается на нее воздействие”[3.88].

Спрямовуючий вплив правової норми на поведінку людей досягається тим, що: а) для однієї із сторін регулюючого виду суспільних відносин встановлюється певний вид можливої поведінки, гарантованої державним захистом (суб'єктивне право); б) для іншої — встановлюється такий вид належної поведінки, який є позитивним забезпеченням можливостей першої сторони через приму сови силу держави.

У правовій нормі спосіб правового впливу на учасників правовідносин отримує своє виявлення, як правило, у диспозиції чи санкції. Гіпотеза правової норми вказує на фактичні обставини, за наявності яких повинна виконуватися чи використовуватися певна норма. Тобто гіпотеза формує характер правової норми. Диспозиція та санкція правової норми — структурні одиниці, за допомогою яких реалізуються конкретні суб'єктивні права та обов'язки суб'єктів. Як правило, способи, що містяться у диспозиціях правових норм, розраховані на те, що вплив на учасників відносин здійснюється позитивним шляхом.

Заборона, дозвіл, зобов'язання та інші способи правового регулювання сформульовані у диспозиції норм права таким чином, щоб створити мотив для суб'єкта, який хоче будувати свою поведінку, відповідно утримуючись від вчинення певних дій. Дотримуючись умов, які містяться у диспозиції правової норми, суб'єкти правовідносин не виходять за межі правомірної поведінки. У той же час правові способи, включені до санкції правових норм, реалізуються в умовах відступу суб'єктів від правил правомірної поведінки. Способи правового регулювання, сформульовані у санкціях правових норм, реалізуються у виключних випадках, коли виникає ситуація, пов'язана з можливістю порушення чи реальним порушенням основ правопорядку.

Таким чином, правова норма виступає як базовий елемент механізму правового регулювання. А кожна із складових правової норми (гіпотеза, диспозиція, санкція) відіграє певну роль та має особливе, специфічне значення у реалізації вказаного механізму. В межах однієї правової норми можна виявити різні способи названого регулювання.

Метод правового регулювання пов'язує воедино всі елементи механізму правового регулювання, підпорядковує та налаштовує їх на реалізацію певного правового режиму. Отримуючи правове закріплення у нормах права, цей метод проявляється у наступних елементах механізму (наприклад, у правовідносинах).

Реалізація норми права дуже часто відбувається саме у правовідносинах, хоча у теорії описані інші форми прояву правової норми. У пере-

ліку елементів, що входять до структури право-відносин, приводу державного кредитування отримують виділяють учасників. Їх права і обов'язки та у деяких державні та місцеві позики тощо[8].¹

До колективних суб'єктів належать органи державної влади і управління, органи місцевої влади і управління, органи місцевого самоврядування, підприємства та установи різної форми власності, громадські організації. Державні органи — обов'язковий суб'єкт фінансових правовідносин. Органи державної влади та управління згідно з нормами Конституції України не тільки мають право, а й зобов'язані брати участь у всіх фінансових правовідносинах.

Індивідуальні суб'єкти фінансових правовідносин — це фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства). Стаття 67 Конституції України проголошує, що кожен зобов'язаний платити податки та збори у порядку і розмірах, встановлених законом.

Найголовнішими елементами правовідносин є суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Саме за допомогою наданих суб'єктам прав та обов'язків вони можуть реально брати участь у правовідносинах. Під суб'єктивним правом розуміють надані суб'єкту нормами фінансового права можливості задовольняти свої інтереси та потреби. Суб'єктивне право — це надана і гарантована державою за допомогою норм об'єктивного права особлива юридична можливість діяти, що дозволяє суб'єкту (як носію такої можливості) поводити себе певним чином, вимагати відповідної поведінки від інших осіб, користуватися певними соціальними благами, звертатися у разі необхідності до компетентних органів держави за захистом — відповідно до цілей задоволення інтересів і потреб, які відповідають суспільним[145].

Серед суб'єктів фінансових правовідносин і потреб, які відповідають суспільним[145].

Суб'єктивні права тісно пов'язані з юридичними обов'язками. Будучи дзеркальним відображенням суб'єктивного права, юридичний обов'язок — це масштаб обов'язкової поведінки одного суб'єкта у інтересах іншого, який володіє кореспондуючим правом. Юридичний обов'язок проявляється у необхідності — вчинювати певні Дії щодо контрагентів чи утримуватись від дій, які суперечать нормам об'єктивного права.

Характерною ознакою більшості публічно-правових відносин є те, що права публічно-правових утворень, державних органів та посадових осіб мають обов'язковий режим здійснення. Це означає, що владний суб'єкт правовідносин не може розпоряджатися наданим йому правом за своїм розсудом, а зобов'язаний здійснювати надане право у вказаних випадках, передбачених правовими актами

Використані матеріали:

1. Алексеев С.С. Теория права. — М., 1994. — 566 с.
2. Горшенев В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. — М., 1972. — 258 с.

Державна застава за купівлі зерна — важливий захід підтримки аграрних товаровиробників

3. Н е д б а й л о П.Е. Советские социалистические правовые нормы. — Львов, 1959. — 305 с.
4. А г а р к о в М.М. Обязательство по советскому гражданскому праву. — М., 1940. — 254 с.
5. Х а л ф и н а Р.О. Общее учение о правоотношении. — М., 1974. — 348 с.
6. Х р о п а н ю к В.Н. Теория государства и права. — М., 1993. — 313 с.
7. К а р а с е в а М.В. Финансовое правоотношение. — М., 2001. — 200 с.
8. Про державний внутрішній борг України: Закон України від 16 вересня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 41. — Ст. 598.
9. М а т у з о в Н.И. Личность. Права. Демократия: Теоретические проблемы субъективного права. — Саратов, 1972. — 154 с.